

23 oktober 2014

Uitreiking van de Erepenning van de Nederlandse Vereniging voor Psychonomie aan Nico Frijda

Als je vandaag aan driehonderd willekeurig gekozen Nederlandse psychologen zou vragen om enkele van de beroemdste en meest invloedrijke Nederlandse psychologen op te noemen, dan zou de top 3 ongetwijfeld de namen bevatten van Adriaan Dingeman de Groot, en van één van zijn meest bijzondere leerlingen, Nico Frijda. Nico begon kort na de oorlog met zijn studie Psychologie aan de Universiteit van Amsterdam, waar toentertijd Adriaan de Groot net internationale faam maakte met zijn onderzoek naar het Denken van den Schaker (nog altijd één van de meest invloedrijke publicaties op dat vakgebied overigens).

De directe aanleiding om Psychologie te gaan studeren lag in de uitvoerige bespiegelingen die Nico bezighielden ten tijde van zijn verblijf in de gevangenis van Leeuwarden gedurende enkele oorlogsjaren. De Duitse bezetter verdacht de onder een schuilnaam ondergedoken Nico ervan de zoon te zijn van Herman Frijda, hoogleraar Economie aan de UvA. Vanwege zijn Jood-zijn werd Frijda senior naar Auschwitz gestuurd, waarvandaan hij niet weer zou terugkeren. Onkundig van het lot van zijn vader (en andere familieleden, zoals een broer die zijn verzetsdaden met de dood moest bekopen) bracht de nog minderjarige Nico vele maanden door in het huis van bewaring, waar hij zijn gedachten verwoordde in de vorm van brieven aan de dochter des huizes van zijn onderduikadres (veelal geschreven op papier-restjes en WC-papier). De brieven, die vele jaren later ineens weer opdoken, zijn terug te lezen in de bundel *Post uit Friesland*.

De studie Psychologie werd succesvol afgerond, en snel gevolgd door promotie-onderzoek onder leiding van Révész. In 1956 promoveerde Nico op het proefschrift *The Facial Expression of Emotion*. Hierin beschrijft hij onder meer de geschiedenis van het onderzoek der physiognomie tussen 1870-1930, en stelt vast dat die ooit zo grote beweging nogal is doodgelopen. Naast zijn eigen onderzoek beschrijft hij een onderzoeksagenda voor de toekomst en, hoewel tussentijds de belangstelling nogal tanende is geweest, zien we die agenda vandaag-de-dag terug in het onderzoek naar emotie-expressie in de hedendaagse cognitieve, sociale en affectieve neurowetenschappen. Een vooruitziende blik.

Een paar jaar geleden plofte dit proefschrift bij mij op de mat; via internet bleken er namelijk nog enkele exemplaren in omloop te zijn. Het toeval wilde dat ik Nico diezelfde dag tegenkwam in de tram. Toen ik hem meldde dat ik zojuist zijn proefschrift uit 1956 bij de post had aangetroffen, was zijn reactie: "Oh! Dat heeft er dan lang over gedaan!".

In 1968 hielp Nico in Amsterdam een stichting oprichten, de "Nederlandse Stichting voor Psychonomie". Oprichters waren naast Nico Frijda (de eerste voorzitter), ook John Michon (de eerste secretaris), en Pim Levelt (de eerste penningmeester). Het doel van de Stichting was het bevorderen van de Psychonomie in de breedste zin van het woord, door het organiseren van verschillende wetenschappelijke activiteiten en het verkrijgen van onderzoeksubsidies van ZWO, de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (de voorganger van de huidige NWO). In 1985 werd van de Stichting een Vereniging gemaakt, de huidige Nederlandse Vereniging voor Psychonomie.

(Het verkrijgen van subsidies voor het onderzoek was kennelijk al in de jaren '60 en '70 urgent, blijktens het volgende citaat uit de eerste Nieuwsbrief van de Stichting: "*Modern psychologisch onderzoek vergt meer materiele voorzieningen dan in de extreme soberheid van de universiteiten*")

opgevoede psycholoog zichzelf durft te realiseren. Coördinatie van plannen, uitwisseling van gedachten, en advies van minder timide vakgenoten en met name de van oudsher beter geïnstrumenteerde fysici e.d., kan helpen in de bestaande noodsituatie te voorzien.”)

Het zou niet al te lang meer duren eer Nico geen tijd meer zou hebben voor zijn rol in het stichtingsbestuur. In 1986 kwam namelijk zijn fameuze boek *The Emotions* uit, waarmee hij internationaal enorme en blijvende roem oogstte. Een jaar eerder volgde ik, als student aan de UvA, bij hem cursussen over Emotieleer en over Freud (*The Interpretation of Dreams*, gelukkig mochten we het ook in het Engels lezen). Die cursussen volgde ik vooral vanwege Nico's markante persoon en toen al buitengemeen boeiende stijl van oren. Freud's psychoanalyse was destijds al net zo weinig *fashionable* als nu (al moest de mode-term *Questionable Research Practice* nog worden uitgevonden). Maar Nico benadrukte de theoretische originaliteit van Freud's denken. Wat ik van deze cursus vooral opstak, is het leren waarderen van oorspronkelijke bijdragen aan de wetenschap. De eerlijkheid gebied mij tevens op te biechten dat ik destijds nog niet erg warm liep voor het onderwerp Emoties. *Shame on me!*

Gelukkig heb ik mij in recente jaren op dit terrein alsnog mogen warmen aan het vuur van inspiratie dat Nico uitstraalt. In 2011 organiseerde ik in Amsterdam een SummerSchool over het thema Impulsiviteit, en we kregen Nico zo gek om een lezing te geven over Impulsief Handelen, hetgeen in zijn ogen bij uitstek een voorbeeld, zonet een archetype is van emotie. *Readiness to act, with all-overruling priority*. Ik kwam tot de ontdekking en onderkenning dat mijn eigen verwarde en premature denken over actie controle schitterend kon worden ingebed in het coherente, eloquente en bijzonder originele denken van Nico. Dit treffen zou dienen als trigger voor een gezamenlijke theoretische onderneming, uitmondend niet alleen in een recente publicatie, maar ook in een doorslaggevende koersbepaling in mijn eigen denken en onderzoek. Hiervoor ben ik Nico blijvend erkenning verschuldigd.

Van Nico's eigen denken over emoties in termen van *readiness for action* trof ik later een voorafschaduwing in het werk van John Dewey in 1896 en McDougal in 1927. Nico reageerde verheugd en enthousiast: "een prachtige weergave van mijn ideeën, maar dan eloquent en concies verwoord". Al te bescheiden woorden, want Nico Frijda was en is een origineel denker, wiens originele denken en bijdragen een dramatische impact hebben gehad op het veld, in Amsterdam, in Nederland, en wereldwijd. Nico heeft school gemaakt, en ik ben er zeker van dat ik niet de laatste student zal zijn wiens wetenschappelijke geest gevormd is door zijn originele denken.

Uit waardering en erkentelijkheid voor zijn originele denken en bijdragen op het vakgebied van de Psychonomie, wil de NVP Nico Frijda eren en hem haar erkenning betuigen. Sinds haar oprichting in 1968 heeft de NVP slechts sporadisch van deze vorm van haar mogelijkheden tot hulde-blijk gebruik gemaakt, hetgeen aangeeft hoeveel waarde de NVP hieraan wel hecht. Het gaat hier, dames en heren, om de NVP Erepenning, in het verleden uitgereikt aan Psychonomische grootheden als Pim Levelt, Andries Sanders en nog een handvol anderen wegens hun grote verdiensten voor de Psychonomie in Nederland.

Nico Frijda, het is mij een groot genoegen en een zeer grote eer om je, namens de NVP, de Erepenning te mogen uitreiken. Bij deze.

--Richard Ridderinkhof, 23 oktober 2014